

Περί Παρθενομάχου «θεολόγου»

Σε μια μικρής έκτασης έρευνα μελετούμε κείμενα του καθηγητή της Δογματικής και Συμβολικής Θεολογίας του Τμήματος Θεολογίας ΑΠΘ Χρυσόστομου Σταμούλη, ο οποίος διετέλεσε και πρόεδρος του εν λόγω Τμήματος, επί δύο συνεχόμενες θητείες (2011-2013 και 2013-2015). Σε αυτά καταγράφει την ύπαρξη μιας δήθεν αρνητικής Ορθοδοξίας, προσπαθώντας να θεμελιώσει «μία θετική Ορθοδοξία», την χαρακτηριστείσα ως «σαρκοθεολογία»¹.

Θαμμένη η Εκκλησία;

Στο οπισθόφυλλο του βιβλίου του με τίτλο *Έρωσ και Θάνατος* διαβάζουμε: «*Ίσως, λοιπόν, να ήλθε ο καιρός σήμερα να σκάψουμε και να βρούμε κάτω από τα χόματα την αληθινή Εκκλησία. Μια ανασκαφή που μαζί με την αποκάλυψη του λησμονημένου θα επιτρέψει και την ανακάλυψη όλων εκείνων των επιπέδων των επιχωματώσεων, που σταδιακά και ανεπαίσθητα έκρυψαν το πρόσωπο της Ορθόδοξης θεολογίας, αναδεικνύοντας στη θέση της τα φετίχ μιας ιδεολογικής θεολογίας και Ορθοδοξίας*»².

Και ερωτούμε: Είναι δυνατόν η Εκκλησία να κρυφτεί από τους ανθρώπους; Μπορεί το κτιστό να κρύψει το άκτιστο; Η Ορθοδοξία παρουσιάζεται, εδώ, ως μια ιδεολογία, που χάθηκε και πρέπει να ψάξουμε, προκειμένου να την ανακαλύψουμε. Συνεπώς, η υμνολογία της Πεντηκοστής, για τον Σταμούλη, έχει μόνο ιστορικό χαρακτήρα και ως εκ τούτου ο σχετικός ύμνος της γενεθλίου ημέρας της Εκκλησίας, ο τόσο σημαντικός καθίσταται ασήμαντος: «*Φῶς ὁ Πατήρ, φῶς ὁ Λόγος, φῶς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ ἐν γλώσσαις πυρίναις, τοῖς Ἀποστόλοις ἐπέμφθη □ καὶ δι' αὐτοῦ πᾶς ὁ κόσμος φωταγωγεῖται, Τριάδα σέβειν ἁγίαν*»³.

* Δανειζόμαστε το επίθετο *Παρθενομάχος* από τον τίτλο του ποιήματος «Κατά Παρθενομάχου Ιδιοστοχαστού», της συλλογής του Ι. Κουρεμπελέ, *Ξενοτόκος*, Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 2018, σ. 12.

¹ Ι. Κουρεμπελές, *Ηδονοδοξία, Κριτική στη μεταπατερική θεώρηση της Παρθενίας της Θεοτόκου*, Αλτιντζής, Θεσσαλονίκη 2019, σ. 197.

² Χ. Σταμούλης, *Έρωσ και Θάνατος*, Ακρίτας, Αθήνα 2009.

³ Κυριακή Πεντηκοστής, *Εξαποστειλάριον, Ήχος γ΄, Πεντηκοστάριον*, Φως, Αθήνα 1988, σ. 225.

Ανακάλυψη της Εκκλησίας;

Τεράστια αντίθεση παρατηρούμε μεταξύ του λόγου περί θαμμένης Εκκλησίας και των ακολούθως γραφομένων υπό του μεγάλου νεοέλληνα δημιουργού Ν.Γ. Πεντζίκη, το έργο του οποίου, ο Σταμούλης, «γνώρισε» το Καλοκαίρι του 1995⁴, αποκαλώντας τον, μάλιστα, μέγα θεολόγο⁵. Σημειώνει, ο θεσσαλονικιός δημιουργός: «Μια ξεχωριστή σωματική αίσθηση, εν Καβάλα, προσφάτως, μ' έκαμε να καταλάβω ότι αγαπώ την Εκκλησία: την ελληνική ορθόδοξο Εκκλησία του Χριστού. Την άλλη μέρα εξηγούσα σε φίλους ότι η αισθηματική αυτή τοποθέτηση έλυε όλα τα προβλήματα, που μπορεί να 'χει ο άνθρωπος [...] Μπορεί [...] αυτό που συνήθως εννοούμε ως Εκκλησία, το κτήριο ή ο κοινωνικός θεσμός, οι πέτρες και η λάσπη ή ο κάθε ταλαίπωρος θνητός που την υπηρετεί, όχι μονάχα σήμερα, αλλά ουδέποτε να μην υπήρξαν αξιόλογα. Εν συνεχεία μάλιστα, προς επίρρωση των λεγομένων μου, επρόσθεσα και σχετικά ανέκδοτα από την Απόκρυφη ιστορία του Προκοπίου κι' από άλλους Βυζαντινούς Χρονογράφους. Το ζήτημα όμως εν τέλει υπογράμμισα, δεν είναι να εξετάσουμε, αν εμείς οι άνθρωποι πράττουμε το καλό, παρά εάν είναι, ναι ή όχι από Θεού και κατά συγκατάβαση η Εκκλησία μας εν Χριστώ δωρεά, όπως και η ύπαρξή μας, ασχέτως αν ημείς διά του παρόντος βίου την κατασπιλώνουμε»⁶.

Για ποια ανακάλυψη της Εκκλησίας, λοιπόν, ομιλεί ο Σταμούλης και για ποια ανάδειξη; Η Ευχαριστιακή Κοινότητα δεν αποτελεί σωματείο⁷, αλλά Σώμα Χριστού. Συνεπώς η θεολογία αποτυπώνει το βιώμά της. Και όπως ο Χριστός δεν κρύβεται, έτσι δεν κρύβεται και η Εκκλησία, ούτε η θεολογία. Όποιαδήποτε λάθος αντιμετώπιση εκ μέρους των χριστιανών σε καμία περίπτωση δεν θέτει «την Εκκλησία σε ακινησία», ούτε «οδηγεί» τον Χριστό στην εξορία. Η Εκκλησία είναι ο ίδιος ο Χριστός. Στην Ευχαριστιακή κοινότητα δεν επενδύονται οι αμαρτίες των πιστών ως «ρωγμές»⁸, αλλά συγχωρούνται, διά της μετανοίας. Αυτό υπογραμμίζει και ο Παπαδιαμάντης, λέγοντας:

⁴ Χ. Σταμούλης, «Γνώρισα τον Ν.-Γ. Πεντζίκη στο Continent», περ. *Επικοινωνία*, τχ. 19, Ιαν-Φεβ 2002, Θεσσαλονίκη, σ. 17.

⁵ Χ. Σταμούλης, «Το κίνημα των Ζηλωτών και ο Γρηγόριος Παλαμάς στον Νίκο Γαβρήλ Πεντζίκη», *antidosis.wordpress.com*, 16/3/2014, ανάκτηση 20/10/2019.

⁶ Ν.Γ.Πεντζίκης, *Προς Εκκλησιασμόν*, Ίνδικτος, Αθήνα 2007, σ. 81-82.

⁷ Θ. Πουταχίδης, *Σαν Παλιόψαθα των Εθνών*, Ινφογνώμων, Αθήνα 2017, σ. 174-175.

⁸ Α. Ο. Πολυχρονιάδης, «Παρουσιάζει ρωγμές η Εκκλησία; (Απάντηση σε δυο σημεία της ομιλίας του Χρυσόστομου Σταμούλη στον Άγιο Νικόλαο Ραγκαβά στις 25/5/2018)», *www.dictyo.gr*, 15/6/2018.

«Το κύρος και την ενότητα της Εκκλησίας ημείς δεν τα συγχέομεν με τας αμαρτίας των προσώπων»⁹.

Περί καταθλιπτικής Εκκλησίας

Σε άλλο κείμενό του, ο Σταμούλης, σημειώνει: *«Έχω την αίσθηση ότι, παρότι τελευταία πολύς λόγος γίνεται για τη σάρκωση τού Υιού και Λόγου του Θεού Πατέρα, γιορτάζουμε ανελλιπώς άλλωστε και τα Χριστούγεννα άπαξ του έτους, ο κηρυκτικός και απολογητικός βερμπαλισμός μοιάζει να μην έχει καμία σχέση με την αμεσότητα της ζωής των μελών του σώματος, η ζωή των οποίων φανερώνεται αδιάβροχη και συνεπώς αδιαπέραστη από τη λεπτή αύρα της χάρις. Ο Λόγος φαίνεται, λοιπόν, να σαρκώθηκε στα λόγια. Στην πράξη η ζωή της Εκκλησίας κινείται κατά κανόνα -αλίμονο δεν μηδενίζονται οι οποιοσδήποτε εξαιρέσεις, τα μετόχια της αγάπης που απλά υφίστανται για να επιβεβαιώνουν την καταθλιπτική λειτουργία του κανόνα- στα όρια ενός παλαιοδιαθηκικού τρόπου, τουτέστιν στα όρια μιας άσαρκης πραγματικότητας που αδυνατεί να πληρωθεί»¹⁰.*

Κατάθλιψη, λοιπόν, στη ζωή της Εκκλησίας διαπιστώνει ο Σταμούλης, με κάποιες εξαιρέσεις, όπως λέγει, *«τα μετόχια της αγάπης που απλά υφίστανται για να επιβεβαιώνουν»* τον «κανόνα». Κινούνται, δηλαδή, για εκείνον *«στα όρια ενός παλαιοδιαθηκικού τρόπου, τουτέστιν στα όρια μιας άσαρκης πραγματικότητας που αδυνατεί να πληρωθεί»*. Από τα λόγια του προκύπτει και πάλι ότι η Εκκλησία είναι μία οργάνωση, στα όρια της φθαρτής γήινης πραγματικότητας, το πρόσωπο της οποίας εξαρτάται από τη ζωή των μελών της. Εάν τα μέλη της είναι καλά είναι και εκείνη καλή, εάν όχι, τότε και εκείνη δεν βαδίζει σωστά. Σε μια τέτοιου είδους Εκκλησία όμως δεν σαρκώνεται ο Χριστός, δεν βιώνονται τα Χριστούγεννα, γιατί στη θέση του Θεανθρώπου αποθεώνεται ο άνθρωπος ή διαφορετικά ο άκτιστος Θεός έχει απόλυτη ανάγκη τον κτιστό άνθρωπο. Οπότε, είναι επόμενο, με αυτή τη λογική, η καταθλιπτικότητα να κυριαρχεί στη σκέψη του Σταμούλη.

⁹ Αλ. Παπαδιαμάντης, «Τελευταία απάντησις εις τον Λόγον», *Άπαντα*, τμ. Ε', επιμ. Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Δόμος, Αθήνα 1988, σ. 165.

¹⁰ Χ. Σταμούλης, «Ο Πολιτισμός της Σάρκωσης», www.pemptousia.gr, 25/12/2013, ανάκτηση 10/10/2019.

Αβέβαιος Θεός;

Ξένη, προς το Ορθόδοξο δόγμα, είναι και η θέση του περί δήθεν εξόδου του Υιού «από τη βεβαιότητα της αγαπητικής τριαδικής κοινωνίας», προκειμένου να «πάει στο μηδέν». «Ο Υιός του Θεού», σημειώνει αυτολεξεί, «βγαίνει από τη βεβαιότητα της αγαπητικής τριαδικής κοινωνίας και πάει στο μηδέν. Ξέρει ότι θα τον σταυρώσουν, ότι θα τον φτύσουν, θα τον ματαιώσουν και το επιλέγει»¹¹. Αμέσως, τίθεται ρητορικά το ερώτημα περί του εάν η Αυτοαγαθότητα¹² εξέρχεται της βεβαιότητας, κατευθυνόμενη «στο μηδέν».

Μπορεί ποτέ να θεωρηθεί ως μηδενική η δημιουργία, στην Ορθόδοξη Θεολογία, ενώ αποτελεί, για εκείνη, το ακριβώς αντίθετο, δηλαδή την κίνηση του Θεού «προς τον (κτιστό) άνθρωπο ευθύς από τη στιγμή της δημιουργίας του»¹³; Στον Άκτιστο Θεό δεν υπάρχει γνωμικό θέλημα το οποίο αντίκειται στη φυσική θέληση, που εκφράζει (και ως σαρκωμένος) ο Θεός Λόγος. Πρωτάκουστα πράγματα, λοιπόν, από καθηγητή της Δογματικής. Σε αυτό το σημείο, ενθυμούμαστε, το λόγο (για τον συμπολιούχο της Θεσσαλονίκης), που συνέγραψε ο άγιος Φιλόθεος Κόκκινος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως: «Ἦν οὖν ἀναγκαῖον», τονίζει, «γενέσθαι ἄνθρωπον ἀναμάρτητον καὶ ἀναμαρτήτως ζῆσαι καὶ οὕτω βοηθῆσαι τῷ ἐθελουσίως ἀμαρτόντι ἀνθρώπῳ»¹⁴. Συνεπώς, από ποια «βεβαιότητα», για τον Σταμούλη, εξέρχεται ο αναμάρτητος και άτρεπτος Θεός, προκειμένου να ενσαρκωθεί και να σώσει τον αμαρτωλό άνθρωπο;

«Θεολόγος» καταθλιβόμενος από την Αειπάρθενο Παναγία

Στο βιβλίο του *Έρωτας και Θάνατος* γράφει ο Σταμούλης: «μια ουσιαστική πλευρά της Ορθοδοξίας, που προτιμά σε πολλές περιπτώσεις να κινείται στα όρια ενός πολύμορφου και συνεχώς υποτροπιάζοντος ηθικισμού, στη γη, δηλαδή, μιας καθεστωτικής παθολογίας, αγνοώντας προκλητικά ή στην καλύτερη περίπτωση αποκαλύπτοντας την αδυναμία της να αντλήσει από τον οντολογικό πυρήνα της αποκάλυψης, που τροφοδοτεί την καρδιά της

¹¹ Χ. Σταμούλης, «Υπάρχουμε εν λευκώ...», antidosis.wordpress.com, 26/7/2017, ανάκτηση 14/10/2019.

¹² Διονύσιος Αρεοπαγίτης, *Περί Θείων Ονομάτων*, 122,1 & 223,5.6, *Corpus Dionysiacum I, De Divinis Nominibus*, Patristische Texte und Studien 33, Walter de Gruyter, Berlin-New York 1990.

¹³ Ι.Κουρεμπελής, *Ηδονοδοξία*, σ. 269.

¹⁴ Φιλόθεος Κόκκινος, *Λόγος εις ἅγιον Γρηγόριον Παλαμᾶν, Αἰτιολογικά Ἔργα, Α΄ Θεσσαλονικεῖς Ἅγιοι*, επιμ. Δημ. Τσάμη, Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 547 (123-125).

θεολογίας [...] αποτελεί κλασική έκφραση μιας νοοτροπίας, που δημιούργησε συγκεκριμένο κλίμα εντός της Ορθόδοξης πνευματικότητας, όπου κυριαρχεί πλέον σχεδόν ολοκληρωτικά, και ως εκ τούτου καταθλιπτικά, η συνήθεια, προκειμένου να μιλήσει κανείς για τη μητέρα του Θεού, να χρησιμοποιεί τον όρο “Παρθένος”. Με τούτο σε καμία περίπτωση δεν θέλω να υποτιμήσω την παρθενία της Θεοτόκου, αλλά πρέπει σήμερα να υπενθυμίσουμε ότι τον αγώνα ο άγιος Κύριλλος και η Γ’ Οικουμενική Σύνοδος της Εφέσου, απέναντι στον Νεστόριο, δεν τον έδωσε για την παρθενία της Παναγίας, αλλά για τη θεομητρότητά της. Και τούτο διότι **το όντως μυστήριο, το μέγα μυστήριο δεν είναι η παρθενία, αλλά η θεομητρότητα**. Μια πραγματικότητα και μια αλήθεια, που ανθίζει από το γεγονός της υποστατικής ένωσης του κτιστού με το άκτιστο, από την κατ’ αλήθειαν ένωση της θεϊκής φύσης του Λόγου με την ανθρώπινη φύση στο ένα και μόνο πρόσωπο του Χριστού, που δεν είναι άλλο από το πρόσωπο του Θεού Λόγου. **Η παρθενία είναι μια δευτερεύουσα πραγματικότητα**, που αληθεύει οντολογικά μόνο όταν δείχνει τη θεομητρότητα και συνεπώς τη θεοπρέπεια της σάρκωσης, από την οποία αποκτά και το οποιοδήποτε νόημά της. Θα τολμούσα έτσι να πω, ότι **η παρθενία είναι ένα εργαλείο**, όπως άλλωστε και η θεολογία των ωδίνων της Μαρίας, προκειμένου να αποδειχθεί, απέναντι στην κάθε δόκιση που αρνιόταν τη θεότητα του Ιησού, με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο, ότι ο Χριστός δεν ήταν ένας απλός άνθρωπος, αλλά ο σαρκωμένος Υιός του Θεού Πατέρα. **Εκείνο το πρόσωπο που λογώνει τόσο την παρθενία όσο και τη θεομητρότητα και αποδεικνύει πως η Μαρία είναι αυτό που είναι, επειδή εκείνος την κάνει να είναι αυτό που είναι. Η δική της συμβολή περιορίζεται στην ελεύθερη κατάφασή της**, στην αποδοχή της, δηλαδή, να εκχωρήσει το σύνολο της υπάρξεώς της, προκειμένου να γίνει ο τόπος, η χώρα του αχωρήτου, εξάπαντος όχι ένα απλό κανάλι, όπου θα σαρκωθεί ο Θεός. **Και νομίζω, ότι μια τέτοια εξήγηση μας επιτρέπει να πούμε και το κατά τα άλλα “αιρετικό”, πως εάν δεν υπήρχε η ανάγκη ενός εξωτερικού “συμβόλου”, που θα απεδείκνυε τη θεοπρέπεια του μυστηρίου –την ανθρωποπρέπεια έτσι κι αλλιώς απεδείκνυε η παρουσία της Μαρίας-, ο Χριστός θα μπορούσε να γεννηθεί και από μια έγγαμη γυναίκα»¹⁵.**

¹⁵ Χ.Σταμούλης, Έρωτας και Θάνατος, σ. 373-375 (Οι υπογραμμίσεις δικές μας).

Η φράση του Σταμούλη, ότι «ο Χριστός θα μπορούσε να γεννηθεί και από μια έγγαμη γυναίκα», δεν διαφέρει από την «αρειονεστοριανική» θέση περί του Χριστού ως κτίσματος, αφού, κατά το δόγμα τους δεν μπορεί να συμβεί πραγματική ένωση του άκτιστου Θεού με τον κτιστό άνθρωπο. Κατά την Ορθόδοξη Εκκλησία η Παρθενία και η Θεομητρότητα δεν διαχωρίζονται, υπουργώντας το ένα και το αυτό μυστήριο της γέννησης του Θεανθρώπου. Όσον αφορά, το ρήμα «περιορίζεται», καθώς και την έκφραση «εξάπαντος όχι ένα απλό κανάλι», που χρησιμοποιεί, ο Σταμούλης, σε σχέση με την κατάφαση της Παρθένου στο μήνυμα του αρχαγγέλου Γαβριήλ, αυτά κινούνται στη δική του λογική απαξίωσης του μυστηρίου της Θεοτόκειας Παρθενίας.

Αντίθετα, ο άγιος Επιφάνιος Κύπρου στο έργο του *Κατὰ Αίρέσεων* θέτει ρητορικά το ερώτημα για το ποιος, ιστορικά, έχει τολμήσει να ονομάσει Μαρία την αγία και να μην προσθέσει «τὸ παρθένος». Τονίζει, αυτολεξεί: «Τίς ποτε, ἢ ἐν ποίᾳ γενεᾷ τετόλμηκε καλεῖν τὸ ὄνομα Μαρίας τῆς ἀγίας, καὶ ἐρωτώμενος οὐκ εὐθὺς ἐπήνεγκε τὸ, Παρθένον; [...] Καὶ τῷ μὲν Ἀβραὰμ προσετέθη τὸ “φίλος Θεοῦ” καὶ οὐ διαλυθήσεται τῷ δὲ Ἰακώβ, τὸ “Ἰσραὴλ” καλεῖσθαι, καὶ οὐκ ἀλλοιωθήσεται καὶ τοῖς ἀποστόλοις, τὸ “βοαναργές”, τουτέστιν υἱοὶ βροντῆς, καὶ οὐκ ἀποκαταλειφθήσεται καὶ τῇ ἀγίᾳ Μαρίᾳ τὸ Παρθένος, καὶ οὐ τραπήσεται»¹⁶. Στον Σταμούλη, πάντως, παρατηρούμε την πρόκριση «μέσω αθεολογικῶν κριτηρίων» της φθοροτοκίας έναντι της Θεοτοκίας¹⁷.

Ο μεγάλος ρουμάνος θεολόγος π. Δημήτριος Staniloae γράφει πως: «Υπάρχουν δύο ιδιότητες που προσιδιάζουν στη Μητέρα του Θεού: αειπάρθενος και ταυτόχρονα θεοτόκος. Και αυτές οι δύο ιδιότητες απορρέουν από το γεγονός ότι ο Ιησούς Χριστός, που γεννήθηκε από αυτήν σαν άνθρωπος, είναι ο Υιός του Θεού, ο Μονογενής. Να διακηρύττεις ότι ο Ιησούς Χριστός γεννήθηκε από αυτήν, σύμφωνα με τους φυσικούς νόμους, από την ένωση μιας γυναίκας και ενός άντρα, σημαίνει να τον υποτάσσεις σ’

¹⁶Επιφάνιος Κύπρου, *Κατὰ Αίρέσεων*, PG 42, 706D-708A □ Πρβλ. Κωνσταντίνος Καλλίνικος, *Τὰ Θεμέλια τῆς Πίστεως*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1996 (2^η ανατύπωση), σ. 182.

¹⁷ I. Κουρεμπελές, *Ηδονοδοξία*, σ. 56.

αυτούς τους νόμους, επομένως, να μην τον αναγνωρίζεις ως Υιό του Θεού, αλλά να τον θεωρείς ως καθαρά ανθρώπινη φανέρωση μέσα στα όρια τούτου του κόσμου»¹⁸.

Ως εκ τούτου, μένουμε άναυδοι ενώπιον της καταθλιπτικότητας που προκαλεί στον Σταμούλη «η *συνήθεια*», όπως λέγει, «*προκειμένου να μιλήσει κανείς για τη μητέρα του Θεού, να χρησιμοποιεί τον όρο “Παρθένος”*». Σημειώνει, μάλιστα σε συνέντευξή του, απαντώντας περί της Θεοτόκου, πως: «ας μη ξεγελιόμαστε, δεν σώζει η παρθενία, η θεομητρότητα σώζει [...] Εκείνη η αλήθεια που δείχνει το θαύμα. Η παρθενία τί κάνει; Είναι ένα εργαλείο, που δείχνει το μεγαλείο της Θεομητρότητας. Εάν η Μαρία δεν ήταν Παρθένος θα βγάζαμε εκτός του μυστηρίου τον Θεό. Εάν δεν ήταν παρθένος δε θα μπορούσε να φανεί προς τα έξω ότι η σάρκωση έγινε και «εκ Πνεύματος Αγίου», δηλαδή χωρίς σπερματική καταβολή. Το μυστήριο της συνεργίας Θεού και ανθρώπου θέλει να δείξει η Εκκλησία και σε αυτή την προσπάθεια επιστρατεύει κάθε δυνατό μέσο και κάθε γλώσσα. Η παρθενία από μόνη της δε λέει τίποτα»¹⁹.

Αυτά υποστηρίζει ο Σταμούλης, ερχόμενος σε ευθεία αντίθεση με τα γραφόμενα του αγίου Ιγνατίου του Θεοφόρου, στην επιστολή του *Προς Εφεσίους*, όταν κάνει λόγο για το μυστήριο της Θεοτόκειας Παρθενίας²⁰, περιγράφοντάς το, ως μυστήριο «*κραυγής*», το οποίο «*έν ήσυχία Θεοῦ ἐπράχθη*», «*καὶ ἔλαθεν*» του άρχοντος «*τοῦ αἰῶνος τούτου*»²¹.

Συνεπώς, για ποιο εξωτερικό «*σύμβολο*» ομιλεί ο εν λόγω καθηγητής, αναφερόμενος στην Παρθενία της Θεοτόκου και για ποια «*δευτερεύουσα πραγματικότητα*»; Όταν πρόκειται για κατεξοχήν μυστήριο που αποσκοπεί στη σωτηρία του πεπτωκότος ανθρώπου, από τη φθορά της αμαρτίας και το θάνατο εξ αυτής, γεγονός που εκφράζει εν συνόλω η Εκκλησία, όπως και εδώ με τα λόγια του αγίου Ιγνατίου, ότι το μέγα μυστήριο της Παρθενίας διέφυγε της προσοχής του διαβόλου.

¹⁸ Δ. Staniloae, «Θεοτόκος και Αειπάρθενος», *Κοίμηση*, Σειρά: «Ορθόδοξη Μαρτυρία», αρ. 15, Ακρίτας, Αθήνα 1983, σ. 27.

¹⁹ Χ. Σταμούλης, «Υπάρχουμε εν λευκώ...», antidosis.wordpress.com, 26/7/2017, ανάκτηση 25/10/2019.

²⁰ Χριστοφόρος Κοντάκης, *Εις την Θεοτόκον Συναγωγή Πατερικών Ωδών, Προσηγοριών και Επιθέτων*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 22.

²¹ Ιγνάτιος, *Πρὸς Ἐφεσίους*, PG 5, 660A□ πρβλ. Νίκος Νικολαΐδης, *Αποστολικοί Πατέρες*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 408-409.

Ζωή Καρέλλη

Η ποιήτρια Ζωή Καρέλλη, την οποία, θέλει να δείχνει ότι εκτιμά ο Σταμούλης²², στο ποίημά της, με τίτλο *Αἶνος*, υμνεί την αειπάρθενο Παναγία, αναφωνώντας:

*«ἡ ὡς ἄνθος εὖοσμον ὑψωθεῖσα
καὶ τὰ πάντα χρώματα περιβληθεῖσα
Σὺ ὑπάρχεις ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ πίστις
ἡ αἰωνία Παρθένοσ»²³.*

Αλλού, η ίδια, επικαλούμενη την «*ἄφθονη χάρη*» της Παρθένου Μαρίας εύχεται να «*χαρίσει [...] χαρὰ*» «*στὴ μαραμμένη καρδιά μας*». Διαβάζουμε στο ποίημά της με τίτλο *Ἐπίκληση*:

*«Γραφὴ ὠραιότητας, εἰκόνα πανέμορφη
Μαρία Παρθένοσ, χαῖρε.
Ἡ ἄφθονη χάρη σου
ἅσ χαρίσει στὴ μαραμμένη καρδιά μας
τὴ χαρὰ»²⁴.*

Πολύτιμα στη συνάφειά μας είναι τα λόγια της ποιήτριας κατά την αναγόρευσή της σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ, όταν εκφωνώντας λόγο «*Περὶ Επιθέτου*», εἶπε μεταξύ των άλλων και τα εξής: «*Ἄξιο και πολύτιμο το επίθετο υψώνεται παρακαλεστικό στους θρησκευτικούς Ὑμνους. Ποιος ἐζήσε και αγωνίστηκε και μπόρεσε ν' ακούσει κατά το πρέπον τα καίρια λόγια, τα ιερά, μπαίνοντας σ' εκκλησία και δεν ταραχτήκε τότε κρυφά και φανερά, στις παρακλήσεις, τις ομολογίες, τα τροπάρια, τα ποιητικά, τα μεγαλυνάρια, τρισάγια – και δεν συγκινήθηκε*

²²Βλ. ενδεικτικά, Χ. Σταμούλης, «Ο χαιρετισμός του Προέδρου του Τμήματος Θεολογίας του ΑΠΘ καθηγητή Χρυσόστομου Σταμούλη στο διεθνές συνέδριο με θέμα: “Διακόνισσες, Χειροτονία των Γυναικῶν και Ορθόδοξη Θεολογία”», blogs.auth.gr, 23/1/2015, ανάκτηση 18/10/2019.

²³ Ζ. Καρέλλη, *Τα Ποιήματα*, τμ. Α' (1940-1955), Οι εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα ³2000, σ. 43.

²⁴ Ζ. Καρέλλη, *Τα Ποιήματα*, τμ. Α' (1940-1955), σ. 320.

ακούοντας τα επίθετα *Άσπιλε, Αμόλυντε, Άχραντε...* Η βυζαντινή υμνογραφία είναι θησαυρός επικλήσεων. Παρακλήσεις ιδιαίτερες και κοινές για την ώρα της ανθρώπινης δοκιμασίας, μαρτυρίες πάλης της παιδεμένης συνείδησης»²⁵, καταλήγει η Καρέλλη.

Από τα ανωτέρω φανερώνεται ότι ενώ ο Σταμούλης δηλώνει εκτίμηση για την εν λόγω ποιήτρια, η απαξίωσή του, ως προς τη Θεοτόκια Αειπαρθενία, αποδεικνύει το ακριβώς αντίθετο. Ίδια είναι η αντιμετώπισή του και για άλλους νεοέλληνες δημιουργούς, αναφέροντας εδώ τον Νίκο Γαβριήλ Πεντζίκη και τον Τάκη Βαρβιτσιώτη.

Τάκης Βαρβιτσιώτης

Διαβάζοντας την ποιητική συλλογή με τίτλο *Νήματα της Παρθένου* του θεσσαλονικιού Τάκη Βαρβιτσιώτη, για τον οποίον ο Σταμούλης συντόνισε υλικό σχετικού αφιερωματικού περιοδικού²⁶, στεκόμαστε στο 33^ο αριθμημένο ποιήμά του, γεγονός που μας παραπέμπει άμεσα στα χρόνια της επί γης παρουσίας του Χριστού, συνδέοντας την Αειπάρθενο με τον Υιό της. Εκεί, απαριθμούνται μια σειρά δοξαστικών επιθέτων για Εκείνη, τα οποία φανερώνουν «*Τὸ μεγαλειῶ*» της, που όπως λέγει, ο ποιητής, «*ἀχτινοβολεῖ*».

«33.

Παντάνασσα Μεγαλόχαρη Ἐσὸ Γλυκοφιλοῦσα

Εὐαγγελίστρια Πανάχραντη Ἐλεοῦσα

Ρόδο ἀμάραντο Αειπάρθενη Κεχαριτωμένη

Δέσποινα τῶν ἀγγέλων ἠλιόκαλη εὐλογημένη

Περίβλεπτη τῶν οὐρανῶν Πλατυτέρα

²⁵ Ζ. Καρέλλη, «Περί Επιθέτου», *Η αναγόρευση της Ζωής Καρέλλη σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ*, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 34-35.

²⁶ Αφιέρωμα Τάκης Βαρβιτσιώτης, «...Η αθωότητα μόνο διαρκεί», περ. *Επικοινωνία*, τχ 23, Νοε-Δεκ 2002. Για το συντονισμό υλικού του εν λόγω αφιερώματος αναφέρεται το όνομα του Χρ. Σταμούλη. Βλ. και *Σημείωση*, σ. 35 (στο ίδιο τεύχος).

Μητέρα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων Μητέρα

Τὶ ἄλλο ἐγὼ θεὸν νὰ μποροῦσα ὁ τιποτένιος

Γιὰ νὰ σὲ ψελλίσω τὴ Ζωοδόχο Πηγὴ

ποὺ σ' ἀναρίθμητα ἐγκώμια

Τὸ μεγαλεῖο Σου ἀχτινοβολεῖ;»²⁷.

Αλλά και στο ποίημά του, με τίτλο «*Ταπεινὸς αἶνος πρὸς τὴν Παρθένο Μαρία*», ο Βαρβιτσιώτης επικαλεῖται την Παναγία και με το επίθετο «*Ἀειπάρθενε*»:

«Σὲ ἱκετεύουμε Ἀειπάρθενε πάντα Ἐλεοῦσα

Γύρισε πάλι κοντά μας [...]

Φανερόνοντας τὴν ἐπουράνια Κλίμακα

Ποὺ θὰ μᾶς ὀδηγήσει ὡς Ἑσένα

Πάνω ἀπὸ τὰ βουνὰ τὰ ποτάμια τὴν ἄβυσσο

Στὸν κόσμο τοῦ μέλλοντος δίχως ὄρια

Δίχως βιγλάτορες καὶ δεσμοτήρια

Ἵπου ἡ ἀγάπη ἐκτείνεται ὡς τὸ ἄσμα τοῦ κορυδαλλοῦ»²⁸.

Αναστάσιος ιερομόναχος

Δεν εἶναι τυχαῖο που ο ὅρος της Αειπαρθένου χαρακτηρίζει και τη σύγχρονη αιορεΐτικη συγγραφή. Ο ιερομόναχος Αναστάσιος, λοιπόν, εικαστικός δημιουργός και λογοτέχνης, στο βιβλίο του – λεύκωμα *Κωνσταντινούπολις, Παράκληση στην Πανσολύπη*, θέτει ὡς προμετωπίδα σχετικῶν παρακλητικῶν-ημερολογιακῶν κειμένων με ἀντίστοιχα ζωγραφικά του ἔργα το σχετικό ἀπολυτίκιο της Παναγίας Πανσολύπης, που συνέγραψε ο ἴδιος. Εκεί χρησιμοποιεῖ διάφορες ἐπικλήσεις,

²⁷Τ. Βαρβιτσιώτης, *Τα ποιήματα 1941-2002*, Καστανιώτης, Αθήνα 2003 (2^η ἐκδοση), σ. 437.

²⁸Τ. Βαρβιτσιώτης, *Τα ποιήματα 1941-2002*, σ. 230.

μεταξύ των οποίων, και εκείνη της αειπαρθένου: «*Θεοτόκε άειπάρθενε*», γράφει, «*τῶν ἀνθρώπων τὴν λύπην [...] παῦσον τῇ μεσιτεία Σου*»²⁹. Ο Αγιορείτης γέροντας επικαλείται την Αειπάρθενο για την παύση της λύπης των ανθρώπων, σε αντίθεση με τον Σταμούλη που θεωρεί καταθλιπτική τη «*συνήθεια, προκειμένου να μιλήσει κανείς για τη μητέρα του Θεού, να χρησιμοποιεί τον όρο “Παρθένος”*».

Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης

Μέγα χάσμα παρουσιάζει ο λόγος του Σταμούλη και σε σχέση με εκείνον του Πεντζίκη, όταν ο τελευταίος αναλύοντας θεολογικότητα το μυστήριο της Παρθενίας της Θεότοκου, τονίζει χαρακτηριστικά: «*θέλω νὰ πῶ πῶς ὁ ρόλος τῆς Παναγίας εἶναι ἀναφαίρετος. Ὁ ρόλος τῆς εἶναι ὅλη ἡ γῆ. Ἡ Παρθενία εἶναι νέκρωση καὶ νεκρὸς εἶναι ὀλάκερη ἡ γῆ. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινᾶμε. Διὰ τῆς Παναγίας καταλαβαίνουμε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι αἰώνια, γιατί ἡ Παναγία εἶναι νεκρή. Δηλαδή εἶναι ἡ ἡγέτης μορφή, ἀφοῦ ἀζιώνεται νὰ γεννήσει τὸν Χριστό, δηλ. τὴ νέα ζωὴ. Ὅμως, μετὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Διαφωτισμοῦ, ὅλοι οἱ λαοὶ ἐπηρεάστηκαν ἀπὸ τὴν “ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου”, ὅπου δὲν ὑπάρχει Θεός. Ὑπάρχει, βέβαια, ὅταν θέλει νὰ φανερωθεῖ. Ὅπως στὴν Ἑμμαούς. Πάντως ἡ Παναγία καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι Βρεφοκρατοῦσα, πρέπει νὰ εἶναι «ὁ ἄρτος ἡμῶν ὁ ἐπιούσιος». Γιατὶ (ἐκτὸς πὸν λέγεται καὶ Ὁδηγήτρια, Πορταίτισσα κ.λ.π.) ὅλος ὁ κόσμος χωρᾶ μέσα στὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ κανένας δὲν χωρᾶ ἂν δὲν ὑπάρχει ἡ Παναγία»³⁰.*

Ο εν λόγω θεσσαλονικιός δημιουργός συνέγραψε και τεχνούργημα λόγου με τίτλο *Ἡ Παρθενία*³¹ δημοσιευμένο στο περιοδικό *Σύναξη* το 1988, το οποίο αποτελεί έναν ύμνο σε «*Εκείνη που διαφύλαξε κατά την κήση την Παρθενία της και μετά την Αγία της*

²⁹ Αναστάσιος ιερομόναχος, *Κωνσταντινούπολις, Παράκληση στην Παισολύπη*, Ερμηνεία, Άγιον Όρος 2011, σ. 25 □ πρβλ. Μηνιαίον Αυγούστου, (31^η Αυγούστου), Αποστολική Διακονία, Αθήνα 1989, σ. 167: «*Θεοτόκε άειπάρθενε, τῶν ἀνθρώπων ἡ σκέπη, Ἐσθῆτα καὶ Ζώνην τοῦ ἀχράντου σου σώματος, κραταιὰν τῇ πόλει σου περιβολὴν ἐδώρησω, τῷ ἀσπόρῳ τόκῳ σου ἄφθαρτα διαμείναντα □ ἐπὶ σοὶ γὰρ καὶ φύσις καινοτομεῖται καὶ χρόνος □ διὸ δυσωποῦμέν σε, εἰρήνην τῇ πολιτεία σου δώρησαι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος*».

³⁰ Ν.Γ.Πεντζίκης, «*Συνέντευξη*» στον Σωτ. Γουνελά, περ. *Σύναξη*, τχ. 38, Αθήνα, Απρ-Ιούν 1991, σ. 64-65.

³¹ Ν.Γ. Πεντζίκης, «*Ἡ Παρθενία*», περ. *Σύναξη*, τχ. 27, Αθήνα, Ιουλ-Σεπ 1988, σ. 92-95.

Κοίμηση, συνεχίζει να παραμένει κοντά μας»³², όπως ομολογεί ο ίδιος. «Η συζεύξασα την λοχία με την παρθενία Πανάχραντη»³³, ως τονίζει ακολούθως.

Στο ίδιο κείμενό του, με αφορμή την τοιχογραφία της Παναγίας στην κόγχη του Ιερού Ναού της Γεννήσεως του Χριστού Βερροίας, σημειώνει: *«Στην απεικόνιση της Υψηλοτέρας των Ουρανών, στο Ναό των Γενεθλίων του Χριστού στην Βέρροια, οι άγγελοι που σκύβουν το κεφάλι και την προσκυνούν, παρουσιάζονται να φορούν γρουνοτσάρουχα, υπογραμμίζοντας σαφέστερα την διαφορά αυτών και της **Απειρόγαμης Παναγίας Παρθένου**. Το Σώμα της ως εκκλησία είναι ένα παλάτι με πύλη και πόρτα και σκάλα, κλίμακα που, φτάνοντας ψηλά, ανοίγει με το κλειδί, που στ' Άγιον Όρος αποκαλείται ανοιχτάρι, απ' όλο τον πληθυσμό του περιβολιού και κήπου της, χερσόνησο ολόκληρη, αποκομμένη από τον επίλοιπο κόσμο»³⁴.*

Και πάλι στο βιβλίο του *Παλαιότερα Ποιήματα και Νεώτερα Πεζά* ο θεσσαλονικιός δημιουργός γράφει για την Παναγία: *«ήταν μια Κόρη. Άνθρωπος όπως όλοι. Ονομαζόταν Μ α ρ ί α [...] ήταν τόσο αμόλυντη, αδιάφθορη, άχραντη, αγνή [...] πάντοτε έμεινε Αειπάρθενη, και σ' όλες τις γυναίκες ανάμεσα, η μονάκριβη στάθηκε Ευλογημένη. Αυτήν ο Θεός διάλεξε, για να σώσει απ' το κομμάτιασμα τον άνθρωπο, απ' το διχασμό το πλάσμα του, από τον αφανισμό. Η Μ α ρ ί α ασπόρως, με τον άνεμο του Κυρίου, χώρεσε Εκείνον που σε τίποτα δε χωρά, ενσάρκωσε των Αγίων Αγιώτατο Λόγο. Ο άνθρωπος δε θα 'βρισκε ποτέ την αλήθεια του, αν δεν γινόταν κλίμακα η Κόρη επουράνια, να κατεβεί ο Θεός, οι άνθρωποι να μεταφερθούν, σα με γέφυρα πέρα από τα γήϊνα. Βέβαια η Κόρη, πριν από χρόνια πολλά της γης τον στερνό ύπνο εκοιμήθη σε κάποιο χωριό. Αλλά ακεραία μετέστη στους Ουρανούς, σαν βρέφος σπαργανωμένο στα χέρια του Υιού της. Για μας που εν ονόματί του βαπτιστήκαμε, ψηλά δεν παύει να πρεσβεύει υπέρ ημών. Βάζει σε τάξη την ταραχή των λογισμών, θεραπεύει τις αναπηρίες, και τα πάθη των σωμάτων μας»³⁵.*

³² Ν.Γ.Πεντζίκης, «Η Παρθενία», σ. 92.

³³ Ν.Γ.Πεντζίκης, «Η Παρθενία», σ. 94.

³⁴ Ν.Γ.Πεντζίκης, «Η Παρθενία», σ. 94 (Η υπογράμμιση δική μας).

³⁵ Ν.Γ.Πεντζίκης, *Παλαιότερα Ποιήματα και Νεώτερα Πεζά*, ΑΣΕ, Θεσσαλονίκη ²1988, σ. 130-131 □ πρβλ. Ι. Κουρεμπελής, *Ηδονοδοξία*, σ. 225.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης

Αλλά και στα Θεοτοκία των υμνογραφικών του Παπαδιαμάντη η αναφορά στην Παναγία Παρθένο είναι διάχυτη: «Σὲ τὴν ἀγνὴν, τὴν ἐν μητράσι μητέρα Θεοῦ, καὶ ἐν παρθένοις ἄμωμον, καὶ ἀκηλίδωτον, ὑμνήσαι κατ' ἀξίαν, Ἁγία Θεοτόκε, ὄντως ἀμήχανον»³⁶, γράφει ο μεγάλος Σκιαθίτης. Ὅπως και στο ἔτερο: «Ταῖς πρὸς Χριστὸν Υἱὸν σου Ἀγνὴ λιταῖς, σῶζοις Παμμακάριστε, τοὺς ὁμολογοῦντας σέ, Κόρην καὶ Παρθένον ἀληθῶς, καὶ Μητέρα τοῦ Θεοῦ, θαῦμα παράδοξον»³⁷.

Δεν ξεχνούμε και «το ἔξοχο», κατά Π.Β. Πάσχο, ποίημα του κυρ-Αλέξανδρου «Στὴν Παναγία τὴν Κεχριά»³⁸, με τους στίχους: «Γλυκεῖα Παρθέν' ἀξιοσέ με νά 'ρθω καὶ πάλι στὸ ναό σου»³⁹ καθώς και την αντιγραφή, εκ μέρους του, σε εορτολογικό κείμενό του, για την Κοίμηση της Θεοτόκου, της Καταβασίας εκ του Κανόνος της σχετικής ακολουθίας: «Πεποικιλμένη τῇ θείᾳ δόξῃ, ἡ ἱερά καὶ εὐκλεῆς Παρθένε μνήμη σου, πάντας συνηγάγετο, πρὸς εὐφροσύνην τοὺς πιστοὺς, ἐξαρχούσης Μαρίας μετὰ χορῶν καὶ τυμπάνων, τῷ σῶ ἄδοντας Μονογενεῖ, ἐνδόξως ὅτι δεδόξασται»⁴⁰.

Λεκτικό πονήρευμα

Σκεπτόμενος καθένας τον αριθμό μνημονεύσεων της Αειπαρθένου στις ακολουθίες της Εκκλησίας και ιδίως στη Θεία Λειτουργία «Τῆς Παναγίας, Ἀχράντου, Ὑπερευλογημένης, Ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν, Θεοτόκου καὶ Αειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν Ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα», δύναται να εννοήσει, στον ὑψιστο βαθμό, το μυστήριο της Θεοτόκειας Αειπαρθενίας. Προφανῶς, οι σωτηριοκεντρικές τούτες επικλήσεις ενοχλούν, ὅσους πάσχουν την κατάθλιψη ἄρνησης της σωτηρίας ἀπὸ τον Θεό, που ἔχει ἐπὶ γῆς Μητέρα. Πῶς, λοιπόν, ο Σταμούλης να ορθοτομήσει τον λόγο της αληθείας, ὅταν σύμφωνα με τον Πεντζίκη, το πρόσωπο του Θεοῦ «εἶναι ἀδύνατο να κατανοηθεῖ παρά

³⁶ Αλ. Παπαδιαμάντης, «Ακολουθία του Αγίου Αντίπα», *Ἄπαντα*, τμ. Ε', σ. 57.

³⁷ Αλ. Παπαδιαμάντης, «Κανὼν Ἰκετήριος εἰς τον Ὅσιον Διονύσιον τον ἐν Ολύμπῳ», *Ἄπαντα*, τμ. Ε', σ. 45.

³⁸ Π.Β. Πάσχος, *Ἀπὸ τὴν ἀγωνία στὴν κατάνυξη*, Ἀστήρ, Αθήνα 1965, σ. 194.

³⁹ Αλ. Παπαδιαμάντης, «Στὴν Παναγία τὴν Κεχριά», *Ἄπαντα*, τμ. Ε', σ. 30.

⁴⁰ Αλ. Παπαδιαμάντης, «Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου», *Ἄπαντα*, τμ. Ε', σ. 131.

μόνο λατρευτικά και εντός του ναού, πρεσβείαις της Τεκούσης, του Προδρόμου, των Αποστόλων...»⁴¹;

Οπότε, καθίσταται αντιληπτό ότι «η παρθενία» της Μητέρας του Θεού σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί απλά «ένα εργαλείο», όπως υποστηρίζει ο Σταμούλης, σημειώνοντας ταυτόχρονα εκείνος, ότι τούτο «τον σκοπό» είναι «της γνώμης» πως διακόνησε «και η δογματική κατοχύρωση του όρου ‘‘αειπάρθενος’’, **μόλις το 533**» κατά την Ε΄ Οικουμενική Σύνοδο. Θα θέλαμε να σημειώσουμε για αυτό, ότι η λέξη «μόλις», που χρησιμοποιεί ο Σταμούλης, «λεκτικό πονήρευμα», σύμφωνα με τον καθηγητή Κουρεμπελέ, σε καμία περίπτωση δεν φανερώνει αργοπορία της Εκκλησίας, για έναν παρυπόστατο όρο⁴², αλλά αποτυπώνει την παντοτινή και βεβαία πίστη της Ευχαριστιακής Κοινότητας⁴³. Στην Ε΄ Οικουμενική Σύνοδο «δεν λέγεται από τους Πατέρες κάτι καινούριο, αλλά μεταφράζεται διά της τεχνικής ορολογίας η αντίδραση σε μία νέα επίθεση κατά της Θεοτοκολογίας και της σωτηριολογικής σημασίας της»⁴⁴.

Αυστηρές και χαλαρές δογματικές διατυπώσεις;

Σχετικά με τον Ησυχασμό σημειώνει ο Σταμούλης: «Και έρχομαι τώρα στην καρδιά του θέματός μας [...] Έχω την αίσθηση πως στα κείμενα του μεγάλου παιζω-γράφου για πρώτη φορά στην ιστορία της θεολογίας αν δεν κάνω λάθος -και μη σας εκπλήσσει αυτό, θεωρώ πως ο Πεντζίκης είναι μέγας θεολόγος-, το κέντρο βάρους μεταφέρεται από το πεδίο της αυστηρής δογματικής διατύπωσης στον πυρήνα της Ορθόδοξης θεολογίας που είναι το μυστήριο της αγάπης. Θα έλεγα πως ο Πεντζίκης μας αποκαλύπτει τον και μας συστήνει με τον Παλαμά της αγάπης, η διδασκαλία του οποίου για το άκτιστο φως συνδέεται δυναμικά με τα κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα της εποχής. Νομίζω δεν θα

⁴¹Ν.Γ. Πεντζίκης, *Πρὸς Ἐκκλησιασμόν*, σ. 173 □ πρβλ. Θεολόγος μοναχός, Σταυρονικητιανός, «Προσπάθεια προς καταστροφή του φυσικού προσώπου και απόκτηση προσώπου ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ, Η εξομολογητική αγωνία του Νίκου Γ. Πεντζίκη», *Πίστη και Νεοελληνική Λογοτεχνία, Η αναζήτηση του Θεού στη λογοτεχνία μας*, Ορθόδοξη Μαρτυρία, Λευκωσία 1990, σ. 201.

⁴² Ι. Κουρεμπελές, *Ηδονοδοξία*, σ. 64.

⁴³ Ι. Κουρεμπελές, *Ηδονοδοξία*, σ. 138.

⁴⁴ Ι. Κουρεμπελές, *Ηδονοδοξία*, σ. 138.

υπερέβαλα εάν έλεγα ότι στα μάτια του θεσσαλονικιού ο άγιος Γρηγόριος έχει τη θέση του επαναστάτη της αγάπης και η ησυχία “που είναι τόσο κοντά με τον θάνατο”, κατανοείται ως η μόνη ηθική στάση του ατόμου “που σκέπτεται μέσα σ’ ένα σύνολο λαού που οι άρχοντες του αποξενώνονται”»⁴⁵.

Η απάντηση στα ανωτέρω, περί δήθεν μεταφοράς του κέντρου βάρους «από το πεδίο της αυστηρής δογματικής διατύπωσης στον πυρήνα της Ορθόδοξης θεολογίας που είναι το μυστήριο της αγάπης» έρχεται μέσα από τα λεγόμενα του Παναγιώτη Νέλλα. Εκείνος, όπως μνημονεύει ο Δ. Κουτρομπής, όταν πρωτοκυκλοφόρησε το βιβλίο του Πεντζίκη *Προς Εκκλησιασμόν* (από το Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών της Θεσσαλονίκης), είχε πει, πως «δεν μπορούσε να βρει καλύτερο παράδειγμα μιας σύγχρονης έκφρασης και διατύπωσης του δόγματος της Εκκλησίας από τον “Εκκλησιασμό”»⁴⁶.

Συνεπώς, για ποια μεταφορά ομιλεί ο Σταμούλης; Είναι δυνατόν να διαφέρει η δογματική διατύπωση από την έκφραση του μυστηρίου της αγάπης; Εξάλλου, ο Πεντζίκης έλεγε πως: «*Τα εκκλησιαστικά κείμενα, λειτουργικά και πατερικά*», άρα και τα Παλαμικά, «είναι αιώρα φτιαγμένη από γερό καραβόπανο. Μπορείς να ξαπλώσεις επάνω της και δεν κινδυνεύεις να σχιστεί. Ενώ τα κοσμικά είναι σαθρά. Με το που πας να στηριχθείς, να αναπαυθείς, σχίζονται και ξαπλώνεσαι φαρδύς πλατύς στο πάτωμα»⁴⁷.

Και φυσικά η βίωση της θεολογίας του ακτίστου φωτός επιδρά στα «κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα της εποχής», αλλά πάντα ως άκτιστη εμπειρία. Αλίμονο εάν ο Πεντζίκης, ο οποίος στοιχίζεται στην Ησυχαστική Παράδοση, αποκάλυπτε, όπως ισχυρίζεται ο Σταμούλης, κάποια μεταφορά του κέντρου βάρους στη διδαχή περί ακτίστου φωτός «από το πεδίο της αυστηρής δογματικής διατύπωσης στον πυρήνα της Ορθόδοξης θεολογίας που είναι το μυστήριο της αγάπης». Με αυτή τη λογική, θα οδηγούμασταν σε μια σχετικοποίηση των δογμάτων, δηλαδή της Πίστεως.

⁴⁵ Ν.Γ.Πεντζίκης, *Ο πεθαμένος και η ανάσταση*, Άγρα, Αθήνα 1987, σ. 36.

⁴⁶ Δ. Κουτρομπής, «Επιστολή Δ. Κουτρομπή, 7Δεκεμβρίου/24Νοεμβρίου 1970, σχετική με την α’ έκδοση του *Προς Εκκλησιασμόν*», στο βιβλίο Ν.Γ.Πεντζίκης, *Προς Εκκλησιασμόν*, Ίνδικτος, Αθήνα 2007 (3^η έκδοση), σ. 223-224.

⁴⁷ Μ. Σταματιάδου, «Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης: Ο Ποιητής του Επέκεινα αλλά και του “Εδώ και Τώρα” όπως τον θυμούνται οι φίλοι και μαθητές του», trelogiannis.blogspot.com, 24/12/2010, ανάκτηση 20/10/2019.

Ακολουθώντας, παραθέτουμε, ενδεικτικά, ένα απόσπασμα, από το βιβλίο *Προς Εκκλησιασμόν*, του Πεντζίκη, που αποδεικνύει περίτρανα την πλήρη ενότητα της διδασχής περί ακτίστου φωτός και του μυστηρίου της θεϊκής αγάπης. Τονίζει ο θεσσαλονικιός δημιουργός: «*Τους πολυμαθείς και αξιοπρεπείς λογίους που εναντιώθηκαν στον μέγα υποστηρικτή της έννοιας της νοεράς προσευχής που, ασκουμένη μετά από κατάλληλη προετοιμασία, καταλάμπει τον άνθρωπο με το ίδιο θείο Φως, που στο Θαβώρ περιέλαμψε τον Κύριο, μεταξύ του Προφήτου Ηλία και Μωϋσή και ανέτρεψε την φύση των τριών Μαθητών, όπως το βλέπουμε σε όλες τις απεικονίσεις της αγίας του Σωτήρος Μεταμορφώσεως.*

Τη διδασχή αυτή του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, αναγνώρισε η Ορθοδοξία ως αναντίρρητο γεγονός της υπάρξεως και πανηγυρίζει την καθιέρωσή της την Δευτέρα Κυριακή των Νηστειών.

Από τη βιογραφία του μεγάλου πατρός, που συνέγραψε ο μαθητής του Άγιος Φιλόθεος Κόκκινος εκ Θεσσαλονίκης, Πατριάρχης στην Πόλη, πληροφορούμεθα ότι εικοσαετής μόλις, ξεκινώντας από το Βυζάντιο μαζί με τ' αδέρφια του για το Άγιον Όρος, εστάθμευσε για λίγο στο υπέρ την Κομοτηνή Παπίκιον όρος, φωτίζοντας την πίστη πολλών των εκεί τότε διαβιούντων μοναχών. Δεν είναι λοιπόν αδικαιολόγητο να σκεφθώ ότι αυτός πρέπει να 'ναι ο φορέας του Ακτίστου Φωτός και στην Ξάνθη.

Ο μέγας Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, που θαυμάζει η ψυχή και ο νους του ανθρώπου, μετά την ανάγνωση των διά της παρουσίας αυτού θαυμάτων□ πόσο αδίσταχτα προς θεραπεία επέθετε το ιερό Σταυρικό σύμβολο, σε κάθε μεριά και την πλέον περιφρονημένη του πάσχοντος σώματος.

Το πάσχον σώμα, όχι σαν υπό εξέταση αντικείμενο αλλά σαν ο ίδιος ο εαυτός μας, μας βοηθεί να αισθανθούμε ο υποστηρικτής της νοεράς προσευχής Άγιος»⁴⁸.

Στο ίδιο πλαίσιο, ο Πεντζίκης, φανερώνοντας την καρδιακή του ευλάβεια για τον συμπολιούχο της Θεσσαλονίκης, υπογραμμίζει σε άλλη συνάφεια:

⁴⁸ Ν.Γ.Πεντζίκης, *Προς Εκκλησιασμόν*, σ. 168.

«Το χάρισμα των δακρύων, κατέστησε ικανό, τον εν Αγίοις Αρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης Γρηγόριο Παλαμά, τον θαυματουργό, να ερμηνεύσει την αντίληψη του Θαβωρείου Φωτός από τους θνητούς.

Γονατίζω εν ικεσίαις και τον παρακαλώ.

Το Άγιο του λείψανο φυλάσσεται εν Θεσσαλονίκη.

Απειρες φορές ως παιδί και ενήλιζ, ασπάσθηκα την Αγία Αυτού Κάρα.

“Φώτισόν μου τὸ σκότος”, ζαναλέγω την φράση που έλεγε ο Άγιος»⁴⁹.

Από τα ανωτέρω διαπιστώνουμε την «ιδιωτική» ερμηνευτική οδό για τον Πεντζίκη, που επιλέγει ο Σταμούλης, όσον αφορά και την περί Ακτίστου Φωτός διδασκαλία. Για τον θεσσαλονικιό δημιουργό, όπως και για σύνολη την Ορθόδοξη Θεολογία, η (αυστηρή) δογματική διατύπωση, και στο θέμα του Ησυχασμού, εκφράζει απολύτως τον «πυρήνα της Ορθόδοξης θεολογίας που είναι το μυστήριο της αγάπης».

Αυτή την έκφραση υπογραμμίζουν και τα γραφόμενα του λογοτέχνη Αλέξανδρου Κοσματόπουλου για τον συμπολιούχο της Θεσσαλονίκης: «Ο Γρηγόριος Παλαμάς», σημειώνει «βλέπει σε όραμα ότι κρατούσε στα χέρια του ένα σκεύος γεμάτο γάλα, το οποίο υπερχείλισε και χυνόταν, και έπειτα μεταβάλλονταν σε οίνο. Το όραμα αυτό εξέλαβε ως σημείο, ότι πρέπει να προχωρήσει από τον ηθικό λόγο, το γάλα, στο δογματικό λόγο, τον οίνο». Ως εκ τούτου, ο διαχωρισμός του Σταμούλη, μεταξύ αυστηρής διατύπωσης του Ορθοδόξου δόγματος και μυστηρίου της αγάπης αποτελεί ερμηνευτική παραφθορά της Ορθόδοξης Θεολογίας⁵⁰.

Ανέξοδα «αδιέξοδα»

Ο Σταμούλης κάνει λόγο για δήθεν «αδιέξοδα της σύγχρονης Όρθοδοξίας»⁵¹, τη στιγμή που ο Ν.Γ.Πεντζίκης, όπως προειπώθηκε, τονίζει: «Μιά ξεχωριστή σωματική

⁴⁹ Ν.Γ.Πεντζίκης, *Ομιλήματα*, Αθήνα 1992 (2^η έκδοση), σ. 93-94.

⁵⁰ Αλ. Κοσματόπουλος, *Ο Αγρός του Αίματος*, Κέδρος, Αθήνα 2003, σ. 238.

⁵¹ Χ.Σταμούλης, *Έρωσ και Θάνατος*, σ. 152.

αίσθηση, ἐν Καβάλα προσφάτως, μ' ἔκανε νὰ καταλάβω ὅτι ἀγαπῶ τὴν Ἐκκλησία τὴν ἑλληνικὴ ὀρθόδοξο Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Τὴν ἄλλη μέρα ἐξηγοῦσα σὲ φίλους ὅτι ἡ αἰσθηματικὴ αὐτὴ τοποθέτηση ἔλβε ὅλα τὰ προβλήματα, ποὺ μπορεῖ νὰ 'χει ὁ ἄνθρωπος»⁵². Καὶ λίγο παρακάτω συνεχίζει: «ἡ Ἐκκλησία μας ἐν Χριστῷ δωρεά, ὅπως καὶ ἡ ὑπαρξὴ μας, ἀσχέτως ἂν ἡμεῖς διὰ τοῦ παρόντος βίου τὴν κατασπιλώνουμε»⁵³.

Ὅπως καθίσταται αντιληπτό, ὁ λόγος τοῦ Σταμούλη ἐρχεται σε πλήρη ἀντίθεση μετὰ λεγόμενα τοῦ θεσσαλονικιοῦ. Ὁ πρῶτος ομιλεῖ γιὰ «τὰ ἀδιέξοδα τῆς σύγχρονης Ὀρθοδοξίας», ὁ δεῦτερος γιὰ τὴ λύση ὅλων τῶν προβλημάτων τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου, ἀγαπώντας «τὴν [...] ὀρθόδοξο Ἐκκλησία». Ὁ πρῶτος ομιλεῖ ἀνθρωποκεντρικά, ὁ δεῦτερος θεοκεντρικά.

Ὁ Πεντζίκης θέλει νὰ ἀξιωθεῖ τὴν τελεία ἀφιέρωση στὴν Ἐκκλησία, λέγοντας χαρακτηριστικά: «Ὁ λαμπρότερος στέφανος, εἶναι ν'ἀξιωθῶ ν'ἀνήκω τελείως στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας»⁵⁴. Στὴν «ἐκκλησία», ποὺ ὅπως τονίζει εἶναι ὁ «χῶρος σωτηρίου προσφυγῆς, καὶ ἀσφαλοῦς ἀνάπαυσης, τοῦ ἐν ἀμαρτίαις διαβιοῦντος θνητοῦ»⁵⁵. «Ἀντιθέτως», γιὰ τὸν Σταμούλη, ὅπως σημειώνει ὁ καθηγητὴς τῆς Δογματικῆς Ἰωάννης Κουρεμπελές, «ἡ Ὀρθοδοξία [...] τίθεται [...] ὡς ἀντικείμενο προβληματικό ἀπέναντί του καὶ στοχεύεται επικριτικά ὡς μία μὴ ἀντικειμενικὴ καὶ μὴ μετέχουσα στὸν ἀγαθοποιό Θεό πραγματικότητα»⁵⁶.

Μαθήματα στη Δημοκρατία καὶ στὴν Ὀρθοδοξία

Μία ἀπόδειξη τοῦ προαναφερομένου λόγου ἀποτελοῦν τὰ λεχθέντα τοῦ (Σταμούλη) σε συνέντευξή του: «Νομίζω ὅτι τὰ ἐπόμενα χρόνια θα εἶναι υποχρεωμένη ἡ Ἐκκλησία νὰ κινηθεῖ στὴν κατεύθυνση τῆς πραγμάτωσης μίας εἰρηνικῆς καὶ οὐσιαστικῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀν θέλει νὰ συμμετέχει στὸν δημόσιο διάλογο καὶ ταυτόχρονα νὰ κινεῖται

⁵² Ν.Γ. Πεντζίκης, *Πρὸς Ἐκκλησιασμόν*, σ. 81.

⁵³ Ν.Γ. Πεντζίκης, *Πρὸς Ἐκκλησιασμόν*, σ. 82.

⁵⁴ Ν.Γ. Πεντζίκης, *Ομιλήματα*, Ἀκρίτας, Ἀθήνα 21992, σ. 63.

⁵⁵ Ν.Γ. Πεντζίκης, *Ομιλήματα*, σ. 167.

⁵⁶ Ι. Κουρεμπελές, *Ἡδονοδοξία*, σ. 39.

στο πλαίσιο του παραδείγματος του Χριστού»⁵⁷. Εδώ, ομιλεί περί της οδού «που θα είναι υποχρεωμένη η Εκκλησία να κινηθεί» «τα επόμενα χρόνια», ωσάν εκείνος να κρατά την πυξίδα του σκάφους της Ευχαριστιακής Κοινότητας και όχι ο Χριστός. Εν συνεχεία, μάλιστα, επισημαίνει και το ενδεχόμενο εύρεσης της Εκκλησίας «εκτός της Ιστορίας», αν δεν πορευθεί, σύμφωνα τα λεγόμενά του!

Στην ίδια συνέντευξη σημειώνει: «Θα είναι κρίμα να μην αντλήσει από τον τεράστιο πλούτο της παράδοσης και των μνημείων του πολιτισμού της Ορθοδοξίας, αλλά από τις εξαιρέσεις αυτής της παράδοσης, που δεν είναι και οι καλύτερες και ενέχουν τον κίνδυνο να οδηγήσουν την Εκκλησία εκτός της Ιστορίας»⁵⁸. Και τίθεται το ερώτημα, εάν, ο Σταμούλης, γνωρίζει ότι η Εκκλησία εκτός της ιστορίας σημαίνει ακύρωση του γεγονότος της ενανθρώπησης του Χριστού. Αυτός ο κίνδυνος θα υπήρχε εάν ο Χριστός ήταν φθαρτός άνθρωπος, όπως, δηλαδή, υποστήριζαν οι Αρειανοί.

Ίσως γι' αυτό, κάπου άλλου, με αφορμή την ίδρυση «Κατεύθυνσης Μουσουλμανικών Σπουδών» στη Θεολογική Σχολή ΑΠΘ ο εν λόγω καθηγητής υποστηρίζει: «Η Θεολογία και τα θεολογικά τμήματα δεν πρέπει να είναι συνέχεια της Εκκλησίας, καθώς ανήκουν στο δημόσιο πανεπιστήμιο, με όσα αυτό συνεπάγεται»⁵⁹. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα λεγόμενά του, εφόσον «ανήκουν στο δημόσιο πανεπιστήμιο», δηλαδή σε ίδρυμα της Ελληνικής επικράτειας, όπου το πολίτευμα, όπως γνωρίζει καθείς, είναι δημοκρατικό, δε θα έπρεπε να χωρούν πραξικοπηματικές ενέργειες, σε κανένα επίπεδο. Δυστυχώς, συνέβη το αντίθετο, επί της προεδρίας Σταμούλη, με την ίδρυση της επιτηδείους καμουφλισμένης ως δήθεν «Κατεύθυνσης Μουσουλμανικών Σπουδών» στο ΑΠΘ, τη στιγμή που αυτή αποτελεί αυτόνομο Τμήμα τετραετούς φοίτησης, πλήρες και ανεξάρτητο, για την ίδρυση του οποίου αποφάσισε μόνο το ένα εκ των δύο Τμημάτων της Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ, δηλαδή εκείνο της Θεολογίας. Αυτή την ακαδημαϊκά πραξικοπηματική ενέργεια υποστηρίζει ενθέρμως, ο τόσο συχνά ομιλών περί έρωτος, Σταμούλης, ο οποίος, κατά τα άλλα, θεωρεί ως «Πραξικόπημα απέναντι στο

⁵⁷ X. Σταμούλης, «Πραξικόπημα απέναντι στο Ευαγγέλιο η ταύτιση ιερωμένων με τη Χρυσή Αυγή», www.pressenza.gr, 24/3/2018, ανάκτηση 5/10/2019.

⁵⁸ X. Σταμούλης, «Πραξικόπημα απέναντι στο Ευαγγέλιο η ταύτιση ιερωμένων με τη Χρυσή Αυγή», www.pressenza.gr.

⁵⁹ Μ. Κωστοπούλου, «Ακαδημαϊκό αγκάλιασμα της πολυπολιτισμικής Θεσσαλονίκης», www.avgi.gr, 27/2/2016, ανάκτηση 11/10/2019.

Ευαγγέλιο» την «ταύτιση ιερωμένων με τη Χρυσή Αυγή», δίχως να έχει το θάρρος παράθεσης ειδικών αναφορών. Τελικά, τί νόημα έχει για εκείνον η λέξη πραξικόπημα; Προφανώς, όχι μόνο τη «διάθεση για αποκλειστικότητα και καθεστωτική, συστημική κυριαρχία», σύμφωνα με τα λεγόμενά του, σε άλλη συνάφεια⁶⁰, αλλά και την εφαρμογή της.

Σε άλλη συνέντευξή του αναφέρει: «Νιώθεις καμιά φορά πως η Εκκλησία σήμερα δεν αναπνέει και δεν θέλει να αναπνέει»⁶¹. Εδώ, ομιλεί ως δάσκαλος που παραδίδει μαθήματα, καλής συμπεριφοράς, προς την Εκκλησία⁶². Πιστεύει, δηλαδή, ότι υπάρχουν φορές, που η Ευχαριστιακή Κοινότητα ζει σε «πνιγμό» και μάλιστα εσκεμμένο. Και τίθεται το ερώτημα περί του εάν είναι δυνατόν η πηγή της ζωής να μεταμορφώνεται «καμιά φορά» σε θανατική καταδίκη. Υπάρχει περίπτωση στην Ορθόδοξη Θεολογία η ανθρώπινη αμαρτωλότητα να σπλώνει τον άφθαρτο Θεό και δομήτορα της Εκκλησίας; Πώς διαπιστώνει, ο Σταμούλης, σήμερα, κενά στην αναπνοή της; Αν συνέβαινε αυτό, τότε, θα έπανε να υφίσταται το γεγονός της ενσάρκωσης του Χριστού, τουτέστιν το γεγονός της σωτηρίας που προσφέρει η Εκκλησία. Η Ευχαριστιακή Κοινότητα, όμως σύμφωνα με την Ορθόδοξη Θεολογία, όπως προειπώθηκε, είναι αγία⁶³, ανεξάρτητα από τις αμαρτίες των μελών της.

Στην ίδια εννοιολογική συνάφεια, ο Σταμούλης φαίνεται να αγνοεί και το λόγο του Τάκη Βαρβιτσιώτη όταν εκείνος τονίζει ότι «μαζί με τον Φώτη Κόντογλου, (αν εξαιρέσουμε τον Παπαδιαμάντη)» ο Πεντζίκης ήταν «ένας από τους πρώτους που κατανόησαν ότι μονάχα η Εκκλησία του Χριστού μπορεί να μας προσφέρει την υπέρτατη

⁶⁰Χ. Σταμούλης, «Θερμότης χωρίς λόγο και επιστήμης. Η συμβολή της πανεπιστημιακής θεολογίας στην αποστολή της Εκκλησίας και ο διάλογος της δημόσιας πλατείας», antidosis.wordpress.com, 27/11/2017, ανάκτηση 18/10/2019.

⁶¹Χ. Σταμούλης, «Ειδωλολατρεία είναι ό,τι μας κρύβει την αλήθεια», www.pemptousia.gr, 19/8/2015, ανάκτηση 5/10/2019.

⁶²Ι. Κουρεμπελές, *Ηδονοδοξία*, σ. 159: «Παράδειγμα δασκαλεύοντος την Ορθοδοξία συγγραφέα, τον οποίον ο Χ.Σ. ακολουθεί στην ιδιότυπη μεθοδολογία (και μεταπατερική προοπτική), θεωρώ την περίπτωση του Ιω. Πέτρου».

⁶³Γ. Φλωρόφσκυ, *Αγία Γραφή, Εκκλησία, Παράδοση*, μτφ. Π. Μικροπανδρεμένου, Αλτιντζής, Θεσσαλονίκη 2018, σ. 116.

σωτηρία. Αυτό είναι και το κυριότερο, το μέγιστον δίδαγμα που μας προσφέρει και που έχει τεράστια σημασία», συνεχίζει ο Βαρβιτσιώτης⁶⁴.

Γι' αυτό στο έργο του Πεντζίκη, σημειώνει, ο έτερος νεοέλληνας δημιουργός π. Πορφύριος, Καθηγούμενος της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου – Σκήτη Βεροίας, και φίλος του θεσσαλονικιού δημιουργού, προσθέτουμε «τους ατέλειωτους περιπάτους του, τα ταξίδια και τα βοτανολογικά, και κυρίως τις ατέρμονες συζητήσεις με τους φίλους, που φυσικά μαθήτευαν σε εκείνον, τον απύθμενο σε κέφι και γνώσεις **δάσκαλο της ζωής μέσα στην Εκκλησία**»⁶⁵. Εξάλλου, «Τίποτα απ' ό,τι γίνεται, δεν έχει ουσία, αν γίνεται χωρίς την Εκκλησία, χωρίς τη συνύφανση της ζωής μας με τη ζωή της Εκκλησίας», σύμφωνα με τα λεγόμενα του ιερομονάχου Αναστασίου⁶⁶.

Όταν, λοιπόν, ο Σταμούλης ομιλεί για «αμηχανία της Ορθοδοξίας απέναντι στο Άσμα Ασμάτων», η οποία «κοντά στα άλλα» φανερώνεται, για εκείνον, και με τη «μη χρησιμοποίησή του στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας»⁶⁷, ξεχνά το τελευταίο βιβλίο της Καινής Διαθήκης, δηλαδή την *Αποκάλυψη*, η οποία, επίσης απουσιάζει από τα αναγνώσματα της Εκκλησίας. Η Ευχαριστιακή Κοινότητα δεν θεωρεί τα βιβλία αυτά υποδεέστερα έναντι των υπολοίπων βιβλίων της Αγίας Γραφής, διαφορετικά άλλωστε δεν θα τα ενέτασσε στον Κανόνα της, αλλά λόγω του αλληγορικού περιεχομένου τους δεν τα ενέταξε στην κοινή λατρεία. Δεν αποτελεί, δηλαδή, θέμα ηθικισμού, αλλά διάκρισης.

Σε άλλο άρθρο του, ο Σταμούλης, αναφερόμενος στη συνοδικότητα της Εκκλησίας, σημειώνει: «δεν είναι λίγες εκείνες οι περιπτώσεις φόβου στην ιστορία της Εκκλησίας, που ανάγκασαν το καράβι της Ορθοδοξίας που είχε αναχωρήσει για το μεγάλο συνοδικό ταξίδι να επιστρέψει στο λιμάνι της φαινομενικής ασφάλειας, στο λιμάνι της

⁶⁴ Τ. Βαρβιτσιώτης, «Αγαπητέ Νίκο», περ. *Σύναξη*, τχ. 52, Αθήνα Οκτ-Δεκ 1994, σ. 14 □ πρβλ. Αν. Πολυχρονιάδης, *Ο Ενεστώς του Μέλλοντος*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 113.

⁶⁵ Πορφύριος, Αρχιμανδρίτης, «Εισαγωγικά», *Ανέκδοτες Σημειώσεις*, χ.χ., σ. 2-3 (Η υπογράμμιση δική μας).

⁶⁶ Αναστάσιος ιερομόναχος, *Από το Σεπτέμβριο ως τον Αύγουστο, Εορτές και πανηγύρεις στο Γομάτι*, Ερμηνεία, Άγιον Όρος 2002, σ. 135.

⁶⁷ Χ. Σταμούλης, «Το τραύμα του έρωτα ή η συμπλοκή των σωμάτων και η ερωτική συγκρότηση του βίου», *religiouseduthraki.web.auth.gr*, σ. 11, ανάκτηση 29/10/2019.

απραξίας και ατολμίας»⁶⁸. Και ερωτούμε, περί του εάν είναι δυνατόν, η Συνοδικώς εκφραζόμενη Ορθόδοξος Εκκλησία να κυριεύεται από φόβο, επιστρέφοντας πίσω, μένοντας, δηλαδή, άπρακτη και άτολμη. Είναι δυνατόν το Άγιον Πνεύμα, που «*ὅλον συγκροτεῖ τὸν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας*»⁶⁹ να φοβάται; Το Σώμα του Ζώντος Χριστού, ουδέποτε φοβάται, εφόσον υποστασιάζεται στην Αυτοαγάπη (στον ίδιο τον ὄντως αγαπώντα).

Στην ίδια συνάφεια, ο Σταμούλης, αναφέρει: «*επί του παρόντος η Ορθόδοξη Εκκλησία κινήθηκε με τόλμη*». «*Εάν*», όμως, συνεχίζει ο ίδιος, «*η Ορθόδοξη Εκκλησία, υποκύπτοντας στις φωνές του φονταμενταλισμού και του εθνοφυλετισμού, στις φωνές της εσωστρέφειας και της αποκλειστικότητας, αρνηθεί αυτή της την κλήση, τότε θα καταγράψει τη μεγαλύτερη ήττα στην πολύχρονη και πολύπαθη ιστορία της*»⁷⁰. Όλα αυτά, λοιπόν, δείχνουν «*θεολόγο*» που φλερτάρει με τον πολιτικό θρησκευτισμό, ώστε μέσω αυτού να καλυφθεί το οξύ πρόβλημα των ιδεολογισμών που εκφράζει στα γραπτά του, πλήττοντας το Ορθόδοξο δόγμα. Η αναφορά του, δηλαδή, σε θέματα όπως το ανωτέρω συνοδικό παραφθείρει αυτό καθεαυτό το θέμα, εφόσον προβάλλεται από γράφοντα που βρίσκεται μακριά από τη δογματική παράδοση της Εκκλησίας.

Αλήθεια, πόση αντίθεση και πάλι τα λόγια του με εκείνα του Πεντζίκη. Ο θεσσαλονικιός δημιουργός στο κείμενό του «*Αναφορά στο Σώμα*» αναφέρει: «*Το κοινό όλων σώμα είναι η στολή που ενεδύθη ο Χριστός, διδάσκοντας την κοινή ανάσταση, με την εις Άδου Κάθοδο. Λόγια και ιδέες πολύ ολίγο βοηθούν την κατανόηση του σώματος ως στολής Αναστάσεως [...] Το γεγονός πραγματοποιείται μόνο λειτουργικά και λατρευτικά στην Εκκλησία. Ανοίγω την πύλη και εισέρχομαι. Ασπάζομαι κατά σειρά όλα τα άγια εικονίσματα. Η άνευ δισταγμού αναγνώριση του πλήθους των αμαρτημάτων μου, δεν με απομακραίνει, αλλά αντίθετα με φέρνει περισσότερο κοντά στην Εκκλησία. Γυρνάω και βλέπω την φλόγα του κεριού που άναψα κοντά σε όλα τ' άλλα στο μανουάλι, μπροστά στο προσκυνητάρι. Αναγνωρίζω, ότι η φτωχιά μικρή του φλόγα, έχει μεγαλύτερη δύναμη από*

⁶⁸ X. Σταμούλης, «*Η λειτουργία της ομοφωνίας και η ποιητική της ενότητας*», περ. *Θεολογία* 4/2015, www.ecclesia.gr, σ. 39, ανάκτηση 9/10/2019.

⁶⁹ Κυριακή Πεντηκοστής, *Μέγας Εσπερινός*, Στιχηρό Ιδιόμελο.

⁷⁰ X. Σταμούλης, «*Η λειτουργία της ομοφωνίας και η ποιητικής της ενότητας*», σ. 43.

τον ήλιο της κάθε ημέρας. *Μετασημάτισε το σώμα μου σε εκκλησιά κατάφωτη, σώμα μοναδικό, όπου με γνώριμους ανταμώνω και άγνωστους, με νεκρούς και ζώντας*»⁷¹.

«Οι κανόνες [...] έρχονται και παρέρχονται»;

Διαβάζουμε σε συνέντευξη του Σταμούλη: «Η ορθόδοξη θεολογία έχει κανόνες. Η αντίστοιχη διαδικασία των νόμων είναι οι κανόνες. Κάθε Οικουμενική Σύνοδος έβγαζε κάποιους κανόνες και έλεγε ότι τα μέλη της ορθόδοξης κοινότητας θα πρέπει να ζήσουν έτσι. Οι κανόνες όμως δεν είναι το κυρίαρχο στην ορθοδοξία. Το κυρίαρχο στην ορθοδοξία είναι το Ευαγγέλιο. Οι κανόνες είναι για τον άνθρωπο και ως εκ τούτου έρχονται και παρέρχονται»⁷².

Η απάντηση, στα ανωτέρω λεγόμενα, έρχεται διά της γραφίδας του μεγάλου ρώσου θεολόγου Παύλου Ευδοκίμωφ: «Τα δόγματα», τονίζει εκείνος, «αντιπροσωπεύουν το αμετακίνητο της αποκαλύψεως, ενώ οι κανόνες το κινητό μεσ' στις ιστορικές μορφές [...] Οι κανόνες είναι η εξωτερική, ορατή, ιστορική και κινούμενη έκφραση του αμετακίνητου των δογμάτων [...] Ο σκοπός των κανόνων είναι να δίδουν σε μία δεδομένη εποχή το περίγραμμα του δογματικού *είναι* της Εκκλησίας και να βοηθούν έτσι τους πιστούς να το ενσαρκώνουν μεσ' στην ζωή των [...] η τάξη των κανόνων είναι πάντοτε συνάρτηση της δογματικής διδασκαλίας [...] με τις ερμηνείες των δογμάτων που περιέχουν, φανερώνουν και ρυθμίζουν την σάρκωση των δογμάτων μεσ' στις συγκεκριμένες μορφές της ζωής [...] συναρμόζουν το μεταϊστορικό είναι της Εκκλησίας με το ιστορικό σώμα της. Μετέχουν στις δογματικές αλήθειες και από το ύψος των αληθειών αυτών δείχνουν τον τρόπο της εφαρμογής των, για να διαφυλάξουν την Εκκλησία από κάθε αιρετική παρέκκλιση, από κάθε δηλαδή ασυμφωνία με τα δόγματα»⁷³.

Αφού, λοιπόν, «οι κανόνες με τις ερμηνείες των δογμάτων που περιέχουν, φανερώνουν και ρυθμίζουν την σάρκωση των δογμάτων μεσ' στις συγκεκριμένες μορφές

⁷¹ Ν.Γ.Πεντζίκης, «Αναφορά στο Σώμα», περ. *Ευθύνη*, τχ. 208, Αθήνα 1989, σ. 176-177 (Οι υπογραμμίσεις δικές μας).

⁷² Χ.Σταμούλης, «Υπάρχουμε εν λευκώ...», 26/7/2017.

⁷³ Π. Ευδοκίμωφ, *Η Ορθοδοξία*, μτφ. Α. Μουρτζόπουλος, Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 252-253.

της ζωής», πώς μπορούν να απαξιώνονται από τον Σταμούλη, όταν υποστηρίζει ότι δήθεν «Οι κανόνες [...] έρχονται και παρέρχονται»; Τί είναι οι κανόνες εφήμερες ειδήσεις; Δεν αποτελούν τη βίωση του Ευαγγελίου μέσα στην ιστορία;

Για άλλη μια φορά, πόση αντίθεση ο λόγος του με εκείνον του Πεντζίκη. Ο τελευταίος εξομολογούμενος την εκζήτηση της άνεσης και της ευκολίας του και ως εκ τούτου μετανοών, ομολογεί πως δεν ακολουθεί «κανόνες μετανοίας καθοριστικούς και εξαγνιστικούς, όπως επιβάλλεται στον καθένα, που ξέρει ποια είναι τα πάθη του». «Δεν ψέλνω», επισημαίνει, «συνέχεια τον πεντηκοστό ψαλμό, δεν διαιτώμαι με ξηροφαγία, κάνοντας σαράντα, σαρανταεννέα, ογδόντα, εκατό μετάνοιες κάθε μέρα, απέχοντας μία, επτά, σαράντα ημέρες, ένα χρόνο και πιο πολύ από την Αγία Κοινωνία. Συμφώνως προς τα παραγγέλματα του Αγίου Ιωάννου του νηστευτού ή άλλων Πατέρων, του Αγίου Ιωάννου του Κλίμακος, του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, του Μεγάλου Αγίου Βασιλείου, του Αγίου Γρηγορίου του Θαυματουργού Αρχιεπισκόπου της Θεσσαλονίκης, του Αγίου Βαλσαμώνος Αντιοχείας, του Αγίου Αναστασίου του Σιναΐτη, του Αγίου Διονυσίου, του Αγίου Μελετίου του Ομολογητού. Απέχω πολύ από το πνεύμα των υπ' αυτών εντελλομένων. Κανέναν από τους κανόνες δεν τηρώ. Ούτε καν μπορώ να πω στα σοβαρά ότι μετανοώ, για όσα σύμφωνα προς το Εξομολογητάριο διέπραξα αμαρτήματα»⁷⁴.

Ο Πεντζίκης, δηλαδή, βιώνει τους κανόνες, ως αδιάψευστο οδοδείκτη της εν Χριστώ πορείας εντός της ιστορίας⁷⁵. Σε αντίθεση με τα λεγόμενα του Σταμούλη, περί του εφήμερου των κανόνων, ωσάν να πρόκειται για γεγονότα άσχετα των δογμάτων. Οι κανόνες της Εκκλησίας όμως αν και ανήκουν στον χρόνο, δεν υποδουλώνονται σε αυτόν, γιατί εκφράζουν, κάθε φορά, την αλήθεια της Πίστεως.

Επιλογικά

Μετά από την ανωτέρω σύντομη έρευνα μας σε γραπτά του καθηγητή Χρυσόστομου Σταμούλη διαπιστώνουμε ενάντιες στο Ορθόδοξο δόγμα θέσεις του. Εδώ επικεντρωνόμαστε κυρίως στα λεγόμενά του για την Αειπαρθενία της Παναγίας, για τη

⁷⁴ Ν.Γ.Πεντζίκης, *Ομιλήματα*, σ. 70-71.

⁷⁵ Ν.Γ. Πεντζίκης, *Ομιλήματα*, σ. 71.

δήθεν έξοδο του Υιού «από τη βεβαιότητα της αγαπητικής τριαδικής κοινωνίας», προκειμένου να «πάει στο μηδέν», για τη φανταστική εκ μέρους του ανακάλυψη μιας θαμμένης και φοβικής Εκκλησίας, όπως και για τη δήθεν διάσταση μεταξύ δογματικής διατύπωσης και μυστηρίου της αγάπης, καθώς και για την απαξίωσή του, ως προς τους ιερούς κανόνες.

Επειδή αυτά, μαζί με άλλα ιδεολογήματα, τα οποία δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στα όρια μιας ολιγοσέλιδης εργασίας, αποτελούν ένα αποδομητικό της Ορθοδοξίας εγχείρημα, κάποια άλλη εκτενέστερη ερευνητική εργασία προφανώς θα φωτίσει έτι περισσότερο την απόκλιση των απόψεων του από το Ορθόδοξο δόγμα και συνεπώς το αντιπαιδαγωγικό πρόβλημα που προκαλεί στην εκπαίδευση η αποδόμηση της Ορθοδοξίας.

Αναστάσιος Ομ. Πολυχρονιάδης

Δρ. Θεολογίας ΑΠΘ